

แนวทางการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างศักยภาพชุมชนและท้องถิ่น “ในศตวรรษที่ 21”
Development Approach to Enhancing the Potential of Community and Local
in the Twenty-First Century

อนุชา ม่วงใหญ่
Anucha Muangyai
โรงเรียนนายเรือ
Royal Thai Naval Academy

บทคัดย่อ

แนวทางการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างศักยภาพชุมชนและท้องถิ่น”ในศตวรรษที่ 21”ควรมีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและเสริมสร้างศักยภาพชุมชนในการพัฒนา ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในภูมิภาคและชนบทในกระบวนการพัฒนาและเปิดโอกาสให้ประชาชนได้พัฒนาศักยภาพในการบริหารจัดการปัญหาได้ด้วยตนเอง เพื่อประโยชน์ของตนเอง ครอบครัว และชุมชน ตลอดจนสามารถสนองต่อการกระจายการพัฒนาได้อย่างเต็มที่และทั่วถึง ดังนั้นการพัฒนาในอนาคตจะเน้นที่การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในภูมิภาคและชนบท ให้สามารถพึ่งตนเองได้ โดยมีเศรษฐกิจชุมชนที่มั่นคงเป็นตัวนำ และเป็นฐานในการยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตในอนาคต ทั้งนี้ภาคธุรกิจเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรประชาชนจำเป็นจะต้องเข้ามาเสริมบทบาทของภาครัฐซึ่งเป็นผู้สนับสนุนการพัฒนาเดิม ซึ่งเป็นการผนึกกำลังในการพัฒนาและนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนและท้องถิ่นอย่าง มั่นคง มั่งคั่ง และ ยั่งยืน

คำสำคัญ: การพัฒนา, ศักยภาพชุมชน, การมีส่วนร่วม

Abstract

Development approach to enhancing the potential of community and local in the twenty-first century should be encourage people in regional and local to participate in development. In the process of development, it should offer opportunity to develop, for themselves, families and community, their own potentiality of problem management; and could response thoroughly to development distribution. Thus, the development in the future should emphasize on how to build strong community in regional and rural areas in order for self-reliant, community-economic based stability. In particular, income and quality of life of people can be upgraded in the future. In this connection, private sector, non-government organization and civic sector have to participate for enhancing the roles of government organization for development. Therefore, it will lead to be strong, stable, wealthy and sustainable community and local.

Keywords: development, potential of community, participation

แนวทางการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างศักยภาพชุมชนและท้องถิ่น “ในศตวรรษที่ 21”

ชุมชนและท้องถิ่นเป็นโครงสร้างสังคมพื้นฐานของประเทศ การพัฒนาที่ผ่านมาทำให้ชุมชนและท้องถิ่นมีความอ่อนแอเพราะขาดอำนาจในการจัดการตนเอง เนื่องจากการพัฒนาที่ผ่านมาจะแยกกลไกการพัฒนาและแยกคนเป็นส่วน ๆ มีกลุ่มองค์กรเกิดขึ้นมากมาย ไม่สัมพันธ์กันทำให้ผู้คนในชุมชนขาดความมั่นใจ และอำนาจในการจัดการการพัฒนาของชุมชนท้องถิ่นเอง เป็นผลให้ชุมชนท้องถิ่นซึ่งเป็นโครงสร้างชุมชนพื้นฐานมักเป็นผู้ถูกกระทำ ไม่ได้รับความเป็นธรรม และมีความอ่อนแอ (เอกสารรายงานคณะกรรมการปฏิรูปปฏิรูปสังคม ชุมชน เด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ ผู้พิการและผู้ด้อยโอกาสแผนปฏิรูปวาระปฏิรูปที่ 28: ระบบเพื่อส่งเสริมชุมชนเข้มแข็ง เรื่อง การปฏิรูประบบเพื่อสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็ง รอบ 2)

จากความหมายของการพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง (directed change) หรือ การเปลี่ยนแปลงที่ได้วางแผนไว้แน่นอนล่วงหน้า (planned change) (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2526, หน้า. 5) การพัฒนาคือการกระทำที่เกิดขึ้น คือเปลี่ยนจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่า (ยูวัฒน์ วุฒิมณี, 2526, หน้า. 1) การพัฒนาหมายถึงการเปลี่ยนแปลงในตัวระบบที่ทำการ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงในตัวระบบที่ทำการ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของตัวกระทำ (environmental changes) ซึ่งนอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านคุณภาพและปริมาณ (อมร รักษาสัตย์และ ชัดติยา วรรณสุต, 2515, หน้า. 2-8) การพัฒนา คือการทำให้เจริญ การทำให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่พึงปรารถนา (พิทยา สายหู, “การพัฒนาสังคมและ ชัดติยา วรรณสุต บรรณธิการ, หน้า. 586) การพัฒนา คือการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการและได้กำหนดทิศทางและมุ่งที่จะควบคุมอัตราการเปลี่ยนแปลงด้วย (ทิตยา สุวรรณชฎ, 2517, หน้า. 187-189) การพัฒนา คือการทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุข ความสะดวกสบาย ความอยู่ดีกินดี ความเจริญทางศิลปวัฒนธรรมและจิตใจ และความสงบสันติ ซึ่งนอกจากจะขึ้นอยู่กับที่ได้รับปัจจัยทางวัตถุเพื่อสนองความต้องการของร่างกายแล้ว ประชาชนยังต้องการพัฒนาทางด้านการศึกษาสิ่งแวดล้อม

ที่ดี การพักผ่อนหย่อนใจ และการพัฒนาทางวัฒนธรรมและจิตใจด้านต่าง ๆ ด้วยความต้องการทั้งหมดนี้บางครั้งเราเรียกกันว่าเป็นการพัฒนา “คุณภาพ” เพื่อให้เห็นว่าการพัฒนาไม่ได้ขึ้นอยู่กับ การเพิ่มปริมาณสินค้าหรือการเพิ่มรายได้เท่านั้น หากอยู่ที่การเพิ่มความพอใจความสุขของประชาชนมากกว่า (วิทยากร เชียงกุล, 2527, หน้า. 17-18) การพัฒนาการเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น (T.R. Batten, 1959, p. 2) การพัฒนา คือความก้าวหน้าที่มีจุดสวัสดิการเป็นต้นว่า การลดความยากจนและลดการว่างงาน การลดความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจ (พิชญ์ สมพอง, 2529, หน้า. 18) และในความหมายของกลุ่มมาร์กซิส (Marxist) มองในแง่ที่ว่า การพัฒนาของประเทศทุนนิยมอุตสาหกรรมยุโรปตะวันตก ในความเป็นจริงต้องอาศัยประเทศด้อยพัฒนาหรือประเทศโลกที่สามซึ่งในแง่ประเทศโลกที่สามไม่ประเทศอุตสาหกรรมจะกลายเป็นประเทศบริวารที่ต้องพึ่งพาประเทศที่จะเจริญก้าวหน้ากว่า ทำให้เศรษฐกิจของประเทศโลกที่สามถูกรอบงำ

กล่าวโดยสรุป “การพัฒนา” คือ การทำให้ดีขึ้นให้เจริญขึ้น เป็นการเพิ่มคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ การพัฒนาอาจพัฒนาจากสิ่งที่มีอยู่เดิม หรือ สร้างสรรค์สิ่งใหม่ก็ได้ที่ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุข ความสะดวกสบายความอยู่ดีกินดีความเจริญทางศิลปวัฒนธรรมและจิตใจและความสงบสันติโดยมุ่งจุดสวัสดิการเพื่อการลดความยากจน ส่วนความหมายของ การพัฒนาชุมชน คือการปรับปรุงส่งเสริมให้ชุมชนใดชุมชนหนึ่งดีขึ้น หรือ มีวิวัฒนาการดีขึ้น ตลอดจน การส่งเสริมให้ชุมชนนั้นมีวิวัฒนาการดีขึ้น โดยจะต้องพัฒนาทางด้านวัตถุและพัฒนาด้านจิตใจ โดยมีกระบวนการที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น ทั้งนี้โดยประชาชนเข้าร่วมมือและริเริ่มดำเนินการเอง (สุวิทย์ ยิ่งวรพันธุ์, 2509, หน้า. 57) การพัฒนาชุมชน คือ การรวมกำลังดำเนินการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนให้มีความเป็นปึกแผ่นและดำเนินการไปในแนวทางที่ตนต้องการ โดยอาศัยความร่วมมือกำลังของประชาชนในชุมชนนั้นในการช่วยเหลือตัวเองและร่วมมือกันดำเนินงาน แต่มักจะได้รับความช่วยเหลือทางด้านวิชาการจากหน่วยราชการหรือองค์กรอาสาสมัครอื่น ๆ (Arthur Dunham, 1958, p. 3)

หลักคิดการพัฒนาชุมชนต่อการพัฒนาในอดีต

นับตั้งแต่มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504) เป็นต้นมา โดยแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 – 2509) ในชื่อแผนมีเฉพาะคำว่า “เศรษฐกิจ” ไม่มีคำว่า “สังคม” เพราะแผนมุ่งเน้นการพัฒนาเฉพาะเศรษฐกิจ เป็นยุคสมัย “น้ำไหลไฟสว่างทางดี มีงานทำ” แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2510 – 2514) เพิ่มคำว่า “สังคม” ไว้ในแผน เพราะเห็นว่าในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 ได้ละเลยเรื่องสังคม ทำให้สังคมมีปัญหา แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515 – 2519) เป็นการพัฒนาต่อเนื่องจากแผนที่ 2 ผลการพัฒนาเริ่มมีปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมและการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ (ใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการพัฒนาที่ไม่คุ้มค่า) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520 – 2524) หันมาให้ความสำคัญกับเรื่องสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร ธรรมชาติ แต่ในทางปฏิบัติยังไม่บังเกิดผล แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 – 2529) เป็นแผนต่อเนื่องจากแผนที่ 4 เพื่อให้ภาคปฏิบัติบรรลุเป้าหมาย แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530 – 2534) เป็นแผนขยายผลแผนที่ 5 ในทางปฏิบัติ เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจมาก ละเลยเรื่องของสังคม ปัญหาสังคมเริ่มส่งผลกระทบ และสลับซับซ้อนมากขึ้น ด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ก็มีการทำลายสิ่งแวดล้อมและใช้ทรัพยากรธรรมชาติไม่คุ้มค่ามากขึ้น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 – 2539) ได้ปรับแผนโดยเน้นให้เกิดความสมดุลในทุกด้าน และยึดหลักการพัฒนาแบบยั่งยืน แต่ในทางปฏิบัติไม่บรรลุวัตถุประสงค์ และเกิดภาวะ “ทันสมัยแต่ไม่พัฒนา” แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 – 2544) เป็นแผนเน้นการพัฒนา “คน” แต่ในทางปฏิบัติต้องเผชิญกับวิกฤติเศรษฐกิจ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549) เป็นแผนต่อเนื่องจากแผน 8 เน้นการปฏิรูปทุกระบบ พลิกวิกฤติเป็นโอกาส เน้นชุมชนและเศรษฐกิจฐานราก ขณะนี้เข้าสู่ปีที่ 3 ต้องรอประเมินผลเมื่อสิ้นสุด แผนว่าผลการพัฒนาจะเป็นอย่างไร ในขณะนี้จะเห็นการปฏิรูปหลาย ๆ ระบบ เช่น การเมือง ราชการ เศรษฐกิจ

สังคม กฎหมาย สุขภาพ การศึกษา ทั้งหมดเป้าหมายอยู่ที่คน และเพื่อคน ที่ผ่านมานี้ด้านของยุทธศาสตร์การสร้าง ความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550 - 2554 ประกอบด้วย 3 แนวทาง คือ (รายงานคณะกรรมการปฏิรูปปฏิรูปสังคม ชุมชน เด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ ผู้พิการและผู้ด้อยโอกาส)

1. การบริหารจัดการกระบวนการชุมชนเข้มแข็ง ด้วยการส่งเสริมการรวมตัวเรียนรู้ ร่วมคิดร่วมทำและจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องตามความพร้อมของชุมชน เป็นการเชื่อมโยงการทำมาหาเลี้ยงชีพในทุกระดับ คือ ปังจก ครอบครัวและระดับชุมชนโดยคำนึงถึงความพอประมาณและความพออยู่พอกินเป็นลำดับแรกก่อนที่จะเชื่อมต่อกับชุมชนและสังคมภายนอก มีกระบวนการจัดการองค์ความรู้อย่างเป็นขั้นเป็นตอน มีเครือข่ายการเรียนรู้ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน

2. การสร้างความมั่นคงของเศรษฐกิจชุมชน ด้วยการบูรณาการกระบวนการผลิตบนศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนอย่างสมดุล เน้นการผลิตเพื่อการบริโภคอย่างพอเพียงภายในชุมชน และการสร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนในการลงทุนสร้างอาชีพ สนับสนุนให้ชุมชนมีการรวมกลุ่มในรูปแบบสหกรณ์ส่งเสริมภาคการผลิตและบริการในการสร้างอาชีพและการจ้างงานในท้องถิ่น การร่วมลงทุนระหว่างเครือข่ายองค์กรชุมชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือภาครัฐหรือรัฐวิสาหกิจบนระบบการบริหารจัดการที่ดีและมุ่งเน้นการใช้ฐานทรัพยากรในพื้นที่ สนับสนุนการนำภูมิปัญญาไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างสรรค์คุณค่าของสินค้า

3. การเสริมสร้างศักยภาพชุมชนในการอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างสันติและเกื้อกูลกัน โดยสร้างความตระหนักรู้ของชุมชนในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีต่อวิถีชีวิต รวมทั้งกระจายอำนาจการจัดการทรัพยากรของท้องถิ่นให้ชุมชนที่มีศักยภาพเข้ามามีส่วนร่วมกับรัฐในการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ สนับสนุนกลไกชุมชนและเครือข่ายในการจัดการและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เชื่อมโยงกับการผลิตเพื่อการยังชีพของชุมชนอย่างเป็นธรรมเสริมสร้างองค์ความรู้ขององค์กร

ปกครองส่วนท้องถิ่น ในการบริหารจัดการทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสนับสนุนองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นให้เป็นภาคีหลักในการอนุรักษ์ฟื้นฟูและ จัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกับชุมชน ร่วมกับภาคีที่เกี่ยวข้อง ให้มีการใช้และแบ่งปันผลประโยชน์ ร่วมกันอย่างยุติธรรมและยั่งยืน

ผลกระทบของการพัฒนาในอดีตต่อสังคมไทย

จากการพัฒนาในอดีตส่งผลต่อสังคมไทย อันมีผลกระทบต่อสภาพชุมชนและท้องถิ่นไทยในปัจจุบัน โดย ทำให้สภาพชุมชนไทยมีลักษณะ ในประเด็นต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. ลักษณะชุมชนที่สูญเสียความเป็นปึกแผ่น ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของความเป็นชุมชน กล่าวคือ สมาชิก ในชุมชนต่างคนต่างอยู่ต่างทำมาหากิน ขาดความร่วมมือ ร่วมใจกัน เอื้อเฟื้ออาทรกันน้อยลง จนถึงไม่มีเลยมุ่งความ อยู่รอดของตนเองมากกว่าความอยู่รอดของชุมชน มีการ อพยพย้ายถิ่นฐานทั้งชั่วคราวและถาวร

2. ลักษณะชุมชนที่พึ่งพิงภายนอกสูง ถูกปัจจัย ภายนอกควบคุม และกำหนดความเปลี่ยนแปลงในชุมชน ทุกด้านทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม ชุมชนมีอำนาจการต่อรองต่ำ มีอิสระในการเลือกและ ตัดสินใจด้วยตนเองน้อย

3. ลักษณะชุมชนที่แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเอง ได้น้อยหรือไม่ได้เลย เช่น ปัญหาการแย่งชิงและการทำลาย ทรัพยากรทั้งจากบุคคลภายนอกและภายในชุมชนเอง ปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ปัญหาอาชีพ เช่น หนี้สิน ที่ดินทำกิน ปัญหาสังคม เช่น ปัญหาวัยรุ่น ยาเสพติด และเด็กถูกทอดทิ้ง ปัญหาอบายมุข อาชญากรรม เอดส์

4. สภาพการพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ในชุมชน ไม่ยั่งยืน สักยภาพและภูมิปัญญาของท้องถิ่นสูญหายหรือ ถูกทอดทิ้ง ชุมชนอยู่ในสภาพขาดรากฐาน และเอกลักษณ์ การพัฒนาของตนเอง

5. ชุมชนที่ขาดผู้นำที่เข้มแข็ง และขาดความ สัมพันธ์เชื่อมโยงกับชุมชนภายนอก ในลักษณะเครือข่าย การพัฒนา เครือข่ายการเรียนรู้ และการจัดการ

6. ชุมชนที่ยังขาดวิสัยทัศน์และแผนการพัฒนา

ชุมชนของตนเอง ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของ สมาชิกในชุมชน เป็นแผนการพัฒนาทุกด้าน

7. ชุมชนที่ยังขาดการมีส่วนร่วมการประเมินผล การตรวจสอบ ทบทวนตนเองในการกระทำและการพัฒนา ในด้านต่าง ๆ ที่ผ่านมาด้วยตนเอง เพื่อความโปร่งใส เสมอภาค เป็นธรรม เพื่อเรียนรู้และปรับปรุงพัฒนาตนเอง ให้ดียิ่งขึ้น

กล่าวโดยสรุปได้ว่าที่ผ่านมาสถานภาพชุมชน ท้องถิ่นไทยส่วนใหญ่ ได้รับการพัฒนาให้มีลักษณะ เป็นชุมชนอ่อนแอครบทุกข้อ แทบไม่มีลักษณะชุมชนที่ เข้มแข็งเลย ภายหลังจากวิกฤติเศรษฐกิจ คือ ช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8-9 แนวทางการพัฒนามุ่งสร้างให้ชุมชนมีความ เข้มแข็ง แต่ชุมชนหลายแห่งและประชาชนส่วนใหญ่ยังคิด ความเคยชินแบบเดิม ๆ ในบริบทที่เกี่ยวเนื่อง ทั้งฝ่าย การเมืองและราชการ ก็ยังปรับตัวไม่ทัน มีจำนวนหนึ่ง และเป็นจำนวนมาก รับรู้ เข้าใจ แต่ไม่อยากจะปรับตัว การพัฒนาจึงเป็นเป้าหมายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) และต่อในแผน พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 -2549) รากฐานของประเทศดีขึ้น เจริญขึ้นในทุก ๆ ด้าน ประเทศชาติก็ดีขึ้น เจริญขึ้น เป็นสังคมพัฒนาสังคมพัฒนาดี สมาชิกในสังคมย่อมได้รับผลพวงของการพัฒนา ทุกอย่าง มันเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน การเล็งเป้าการพัฒนาไปที่คน โดย ต้องมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาหลักคิดในการพัฒนา ชุมชนเพื่อให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งในทุกภาคส่วน

หลักคิดในการพัฒนาชุมชนในอนาคตนี้สำหรับทุกฝ่าย และทุกภาคส่วน กล่าวคือ

1. เป้าหมายของการพัฒนา ต้องถือเอาประชาชน เป็นศูนย์กลางหรือเป็นตัวตั้งในการพัฒนาเป็นองค์รวม อย่างสมดุลและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มนุษย์เป็นหลักของ ชุมชน สังคม และ ประเทศชาติ

2. ในระดับหน่วยทางสังคมที่กว้างขึ้น ต้องถือเอา ชุมชนเป็นเป้าหมายของการพัฒนา และทำให้จุดเริ่มต้น ของการพัฒนา “ระเบิดจากข้างใน” ตามพระราชดำรัสของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว การระเบิดจากข้างในเป็น ความต้องการของสมาชิกในชุมชน มันจะมีจิตวิญญาณ

ของความมุ่งมั่น ร่วมไม้ร่วมมือสานต่อจนสำเร็จลุล่วงและ
ยั่งยืนต่อไป

3. กระบวนการทำงานในชุมชน ยึดหลัก
“กระบวนการมีส่วนร่วม” (participation) ระดับของการมี
ส่วนร่วม มีดังนี้ การมีส่วนร่วมแบบมีผู้กำกับอยู่เบื้องหลัง
(ไม่มีอิสระ) การมีส่วนร่วมแบบปรึกษาหารือหรือการมีส่วนร่วม
เพื่อให้การรับรอง การมีส่วนร่วมเพื่อการตัดสินใจ การมี
ส่วนร่วมที่ต้องรับผิดชอบในผลของการตัดสินใจ การมี
ส่วนร่วมแบบคนที่เท่าเทียมกัน และ การมีส่วนร่วมที่
ประชาชนพึ่งพาตนเอง

4. การทำงานเป็นทีมทุกภาคส่วน (team work)
ในอดีตเราเชื่อการทำงานแบบ “อศวินขี่ม้าขาว” ในยุคที่
สังคมไม่ซับซ้อน ผู้คนยังด้อยความรู้ ความคิด และความ
สามารถ “อศวินขี่ม้าขาว” ย่อมเป็นทางเลือกที่ดีสำหรับ
คนสมัยนั้น แต่ในยุคที่สังคมซับซ้อนมากขึ้น ผู้คนมีความรู้
ความคิด และความสามารถมากขึ้น “อศวินขี่ม้าขาว”
ย่อมไม่ได้ผล

5. การทำงานที่เป็นพหุภาคีอย่างบูรณาการและ
เป็นเครือข่าย คือ ต้องทำงานร่วมกันในหลายภาคส่วน และ
เป็นแบบบูรณาการ ทั้งในแต่ละภาคส่วนและในพหุภาคี
จริงอยู่เป็นการทำงานที่ยากเพราะมีความซับซ้อน จึงต้อง
อาศัยทีมงาน (team work) ดังที่กล่าวแล้วในหัวข้อก่อน
การประสานงานจึงมีความสำคัญมากในการทำงานเป็นทีม
ซึ่งปัจจุบันก็มีเทคโนโลยีซึ่งเอื้อให้สามารถทำงานเป็นทีมได้
อย่างดี นอกจากนี้ก็ต้องสร้างความเป็นเครือข่ายให้เกิดขึ้น
ให้เป็นโครงสร้างที่สำคัญในอนาคต

กระแสความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นต่อการ
สร้างความเข้มแข็งสู่ชุมชน (โกวิท พวงงาม, 2553) ให้ชุมชน
มีความสามารถในการจัดการตนเองหรือพัฒนาตนเอง
ให้เป็นชุมชนเข้มแข็ง ได้รับความสนใจจากทุกภาคส่วน
ในยุคที่มีการกระจายอำนาจแก่ชุมชนท้องถิ่น ซึ่งได้ค้นพบ
ว่าชุมชนที่เป็นแบบอย่างชุมชนเข้มแข็ง โดยสามารถสรุป
ลักษณะของชุมชนท้องถิ่นที่เข้มแข็งได้ดังนี้

ประการที่ 1 ในชุมชนต้องมีกระบวนการเรียนรู้
(learning process) โดยเฉพาะผู้นำชุมชน และสมาชิกที่
เป็นแกนนำของชุมชนท้องถิ่น ต้องมีการพัฒนาศักยภาพ
ของตนเอง เป็นชุมชนที่มีผู้นำความคิด เป็นแบบอย่าง

ของการเสียสละ ขยันหมั่นเพียร อดทนมีวินัยในตนเอง
ที่สำคัญสามารถทำงานร่วมกับคนอื่นได้

ประการที่ 2 ต้องเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้
(community learning) การแสวงหาการเรียนรู้กระทำ
หลายวิธี เช่น การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้เป็นกลุ่ม
เรียนรู้ข่าวสารในด้านต่างๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง
และความรู้เกี่ยวกับชุมชนเกี่ยวชุมชนที่เป็นผลมาจากการ
ปฏิบัติหรือประสบการณ์ที่ได้รับร่วมกัน ซึ่งจะทำให้
มีความรู้ที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ผ่านการ
แลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดร่วมกันเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจ
ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ดังนั้น การที่ชุมชน
เป็นชุมชนเรียนรู้ทำให้สมาชิกมีการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งเป็น
จุดเริ่มต้นของการดำเนินงานพัฒนาชุมชนร่วมกันเพราะ
ผลจากการเรียนรู้จะนำไปสู่การคิดวิธีการที่จะร่วมกัน
พัฒนาชุมชนของตน

ประการที่ 3 ชุมชนต้องผู้นำที่มีภาวะผู้นำชุมชน
(community leadership) ซึ่งผู้ที่มีภาวะผู้นำต้องเป็นผู้
ประสานความคิดของสมาชิก ให้โอกาสสมาชิกได้แสดง
ความคิดเห็น ไม่ผูกขาดความคิดหรือเป็นเจ้าของชุมชน
เพียงผู้เดียว พร้อมทั้งจะเรียนรู้แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิด
เห็นกับผู้อื่น ผนึกตัวเองเข้ากับชุมชนได้อย่างแนบแน่น
และร่วมทำประโยชน์เพื่อชุมชน โดยสรุปผู้นำที่ทำให้ชุมชน
เข้มแข็งคือผู้ที่เชื่อมประสานแนวความคิดต่างๆ ของสมาชิก
และองค์กรชุมชน เพื่อนำไปปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมนั่นเอง

ประการที่ 4 คนในชุมชนต้องมีจิตสำนึกชุมชน
(community consciousness) หรือเป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ
(spirituality) คือ สมาชิกสำนึกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชน
มีความตั้งใจที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบปัญหาต่างๆ กับบุคคล
อื่น ๆ อย่าง อย่างเท่าเทียมกันและเป็นมิตรภาพ ยอมรับ
ในศักยภาพของกันและกัน และยอมรับในความแตกต่าง
หลากหลายระหว่างสมาชิก มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา
ของชุมชนร่วมกัน เป็นต้น

ประการที่ 5 ชุมชนต้องมีสมาชิกที่มีความจงรักภักดี
ต่อชุมชน (community spirituality) โดยมีสมาชิกชุมชนที่
เสียสละทำงานเพื่อชุมชน ห่วงหาชุมชน มีสิ่งยึดเหนี่ยว
ร่วมกัน เช่น วัด ครัวญาติ หรือความสัมพันธ์ทางสังคมแบบ
ต่าง ๆ ทำให้ชุมชนมีจิตใจเหมือนเป็นสิ่งมีชีวิตอย่างหนึ่ง

และมีจิตวิญญาณชุมชน ทำให้เกิดความปีติความสุขอย่าง ล้นเหลือ และเกิดพลังอย่างมหัศจรรย์ ซึ่งเป็นพลังเยียวยา (healing power) ที่ทำให้คนและชุมชนมีความสุข ดังนั้น จิตวิญญาณชุมชน เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นต่อเนื่องจากการมี จิตสำนึกชุมชน ซึ่งนอกจากจะทำให้ชุมชนเข้มแข็ง โดยตรงแล้วยังเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้เกิดความเข้มแข็ง แก่ชุมชนในด้านอื่น ๆ อีกด้วย เพราะเป็นเสมือนการทำให้ สมาชิกในชุมชนมีจิตใจแข็งแกร่ง มีความพร้อมที่จะร่วม พลังกันเพื่อพัฒนาชุมชนของตนต่อไป

ประการที่ 6 เป็นชุมชนที่มีองค์กรชุมชนเข้มแข็ง (strengthens community organization) คือ ประชาชนรวมตัว กันอย่างเหนียวแน่นด้วยจิตสำนึกชุมชนและจิตวิญญาณ ชุมชน ผนึกกำลังกัน เพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาชุมชน ซึ่งเป็นผลมาจากการเรียนรู้ร่วมกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ

ประการที่ 7 เป็นชุมชนที่มีการจัดการชุมชนที่ดี (community management) คือ สมาชิกของชุมชนที่มีความ สามารถในการจัดการตนเองและชุมชนได้โดยเฉพาะการ วางแผนแม่บทชุมชน โดยจัดกระบวนการชุมชนที่มีลักษณะ เป็นเวทีประชาคม มีการดำเนินงานที่เชื่อมโยงประสานกับ องค์กรท้องถิ่น และมีการประเมินผลการพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น

ประการที่ 8 เป็นชุมชนที่มีเครือข่ายชุมชน (community networks) โดยมีกระบวนการเชื่อมโยงสมาชิก ในกลุ่มและองค์กรชุมชนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ด้วยระบบ การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและการประชาสัมพันธ์ด้วยความ สมานฉันท์ทำให้เกิดการรวมจิตสำนึกและวิญญาณ ของสมาชิกและองค์กรชุมชนต่าง ๆ ให้มีพลังเข้มแข็ง

ประการที่ 9 เป็นชุมชนพึ่งตนเองได้ (self-help management) โดยสมาชิกและองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนมี ความเข้มแข็งพอที่จะช่วยเหลือหรือพึ่งตนเองได้ ทั้งในทาง เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สังคมและวัฒนธรรม ทั้งในยามปกติและประสบกับภาวะวิกฤตต่าง ๆ อันเป็น การพัฒนาแบบยั่งยืนที่พึงประสงค์

ประการที่ 10 เป็นชุมชนที่มีความสงบสุขหรือมี ความเป็นปึกแผ่น (solidarity) โดยชุมชนเข้มแข็งนั้น ต้องมี การพัฒนาคนให้มีคุณภาพ โดยเฉพาะการทำให้ชุมชน ท้องถิ่นมีพลัง (empowerment) ควบคู่ไปกับการมีคุณธรรม

และมีความสุข เมื่อคนมารวมกันเป็นชุมชนและสร้าง ชุมชนให้เข้มแข็งได้ ก็ทำให้คนและชุมชนมีความสุข

ทางออกของสังคมไทยต้องชุมชนท้องถิ่นเกิดความ เข้มแข็ง

ทางออกของสังคมไทยต้องชุมชนท้องถิ่นเกิด ความเข้มแข็งจะต้องส่งเสริมชุมชนเข้มแข็ง การทำให้ ชุมชนและคนในชุมชนพึ่งตนเองได้นั้น ชุมชนจะต้อง เปลี่ยนกระบวนกรคิด (paradigm shift) ที่เน้นการ ให้กระบวนการสำคัญกับกระบวนการคิด การเรียนรู้ กระบวนการสร้างทุนชุมชน ทั้งที่เป็นทุน ธรรมชาติ ทุนความรู้ทุนทางสังคมและทุนมนุษย์ทุนในชุมชนเป็นสิ่งที่ คนในชุมชนสามารถสร้างสรรค์ขึ้นมาได้ การสร้างทุนให้กับ ชุมชน จึงต้องเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เป็นเจ้าของความรู้ และการฝึกหัดคิดร่วมกันในเชิงบวก (positive thinking) ที่ให้การยอมรับซึ่งกันและกันและถักทอสิ่งดี ๆ เพื่อสร้าง ชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็ง (โกวิท พวงงาม, 2553)

ความเข้มแข็งของชุมชนที่มีการจัดการตนเองได้ควรมี คุณลักษณะดังนี้

1. ต้องปรับเปลี่ยนแนวคิดชุมชน เพื่อจะรวมนำพาชุมชนออกจากวิกฤตให้ได้ก็ต้องปรับเปลี่ยนแนวคิด ของชุมชน เปลี่ยนจากชุมชนที่เคยถูกกดทอนศักยภาพ กลายเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเอง ได้ด้วย เกษตรแบบพึ่งพาตนเองเรียนรู้คุณค่า ทำให้เข้าใจ คุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติต่อชีวิตผู้คนโดยเฉพาะพืช นานาชนิดในป่าที่มีคุณค่ามากกว่าแค่ตัดหรือเก็บเอาไปขาย ให้ได้เงิน มองเห็นคุณค่ามากกว่าตัวเงินและเรียนรู้ ประโยชน์ของพืชพรรณนานาชนิดในบ้านตนเอง
2. ต้องปลดแอกทางความคิด ผมพยายามศึกษา และเห็นตัวอย่างชุมชนศิระะอโศกได้ปลดแอกความคิด นำมาใช้สร้างความเป็นอิสระทางความคิดในการจัดการ ชุมชนจำลอง ศิระะอโศกเป็น แบบจำลองที่แสดงให้เห็นว่า ชุมชนจะเข้มแข็งได้นั้น ชุมชนจะต้องมีโครงสร้างและ กระบวนการตัดสินใจ ที่ตั้งอยู่บนหลักการของความเป็น อิสระที่ครอบคลุมทุกมิติของสังคม เช่น การเลือกใช้ระบบ การจัดการแบบประโยชน์สูงสุดและเลือกตัดสินใจ

มองประโยชน์ส่วนรวมมาก่อนส่วนตน

3. ต้องส่งเสริมสร้างระบบคิดที่เป็น กระบวนการ (the thinking process) และเน้นการพัฒนาแบบองค์รวม อย่างที่ชุมชนหนองกลางดง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดย ผู้ใหญ่โชคชัย ลิ้มประดิษฐ์ ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า การกยิบ เรื่อง แผนชุมชน มาทำการค้นหาข้อมูลจริงของชุมชน เพื่อทำความเข้าใจ วิเคราะห์ถึงลำดับความสำคัญปัญหา ที่จะลงมือแก้ไขเรื่องใดก่อน จะเห็นได้ว่า ผู้นำบ้านหนอง กลางดงได้มองการพัฒนาชุมชนในแบบองค์รวม (holistic) ไม่ได้มองปัญหาแต่ละปัญหาแบบแยกส่วน แต่เป็นการมอง แบบโดยรวม มองทุก ๆ ด้านไปพร้อมกัน ดังจะเห็นได้จาก การสรุปข้อมูลชุมชนออกมาเป็นแผนชุมชนพึ่งตนเอง ที่ประกอบด้วยทั้งหมด 10 แผนงานคือ การบริหารจัดการ วัฒนธรรมและประเพณีพื้นบ้าน ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม สวัสดิการและสวัสดิการชุมชน ด้านสุขภาพ และลดต้นทุนการผลิต ลดรายจ่ายจากครอบครัว เพิ่มมูลค่า ผลผลิตเพิ่มรายได้ชุมชน ธนาคารชุมชนและโครงสร้าง พื้นฐานทำให้การแก้ปัญหาชุมชนดำเนินไปอย่างเป็นระบบ และมีความเชื่อมโยงกัน

4. ต้องร่วมสร้างจิตสำนึกรักชุมชน มีกรณีตัวอย่าง เครือข่ายฮักเมืองน่าน ที่เน้นเรื่องการสร้างจิตสำนึกฮัก เมืองน่าน การพัฒนาชุมชนที่จะนำไปสู่ความเข้มแข็งและ ความยั่งยืนจนได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางนั้น มิใช่จะ เกิดจากการที่ผู้นำชุมชนทำงานแต่เพียงฝ่ายเดียวแต่ย่อม ต้องขึ้นอยู่กับความร่วมมือ ความเชื่อมั่นของสมาชิกใน ชุมชนด้วย การที่สมาชิกในชุมชนร่วมมือร่วมใจกัน ย่อมมี สำเนียงร่วมของความเป็นชุมชนเห็นได้จากการร่วมมือกัน จัดงานมุทิตาจิตโดยจัดทำโครงการสืบชะตาแม่น้ำน่าน ณ บริเวณริมแม่น้ำน่าน หน้าค่ายสุริยพงษ์ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน นับเป็นความร่วมมือจากกลุ่มต่าง ๆ ทั้งกลุ่ม พระสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐและเอกชน แสดงให้เห็นถึง พลังของชุมชนในการขับเคลื่อนไปข้างหน้าด้วยจุดมุ่งหมาย ร่วมกันของสมาชิกทั้งหมด สำเนียงร่วมของคนเมืองน่านที่มี เจตจำนงที่ทำงานแทนคุณแผ่นดินถิ่นเกิดและปลูกสร้าง สำเนียงในฐานะคนต่อน้ำ โดยมุ่งหมายพัฒนาความสามารถ ของคนเมืองน่านในการมีส่วนร่วมพัฒนา

5. ต้องสร้างรูปแบบการจัดการที่เหมาะสมกับ ตนเองอย่างกรณีดังที่ผู้ใหญ่บุญชัย เข็มเฉลิมได้สร้างรูปแบบ

การจัดการแบบผู้ใหญ่บุญชัยเรียกว่าสูตร 353 สำนักกวนเกษตร ผู้ใหญ่บุญชัย ได้นำแบบการพึ่งพาตนเอง ประกอบด้วย 3 ฐ คือ การเรียนรู้ตนเอง ฐปัญญา ฐทรัพยากร 5 จัดการ คือ การจัดการข้าว อาหาร สมุนไพร ของใช้ ปุ๋ย 3 แผน คือ การทำแผนชีวิต แผนชุมชน แผนทรัพยากร มาใช้ให้ มองเห็น คุณค่า และ มูลค่า เป็นสามเรื่องสามด้าน สามมิติ ซึ่งสัมพันธ์กันขาดมิได้ ต้องมีสามส่วนสามเรื่องไปด้วยกัน เสมอ มีการเรียนรู้ การจัดการ มีแผน การเรียนรู้เพื่ออยู่รอด และมีความพอดีในชีวิต พอเพียง พอดี พออยู่พอกิน รู้จัก แยกแยะความต้องการและความจำเป็น มีการจัดทำบัญชี รายจ่าย หนี้สิน เพื่อที่จะได้รับรู้สภาพที่แท้จริงของตนและ ค่อย ๆ ปรับตัวลดรายจ่ายก็เท่ากับเพิ่มรายได้ ซึ่งการปรับ จัดระเบียบชีวิตใหม่นี้เป็นส่วนหนึ่งในการเสริมให้ชุมชน สามารถพึ่งพาตนเองได้

6. ต้องส่งเสริมการใช้หลักศาสนา โดยเฉพาะศีล 5 มาประยุกต์ใช้ดังที่พระอาจารย์สุบิน ปณีโต ผู้ก่อตั้งกลุ่ม สัจจะสะสมทรัพย์ จังหวัดตราด ได้นำมาใช้โดย ใช้ศีล 5 เป็นกลไกการควบคุมสมาชิกกลุ่ม คือ หากว่าสมาชิกคนใด มีศีล 5 ก็จะได้รับพิจารณาเป็นพิเศษ เพราะเชื่อได้ว่า สมาชิกคนนั้นก่อนข้างจะมีความจริงใจและมีความสามารถ มากพอที่จะรับผิดชอบตนเองได้ เช่น การพิจารณาเงินกู้ หากว่าสมาชิกที่ยื่นขอกู้เงินจากกลุ่มเป็นคนที่มีศีล 5 ครบถ้วน ก็จะได้รับพิจารณา นี่คือเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ กลุ่มเงินกู้แบบไม่มีดอกเบี้ย เป็นต้น นี่เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้กลุ่ม ไม่มีหนี้เสีย

การพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงท้องถิ่นย่อม ขึ้นกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการออกแบบ ชุมชน ออกแบบความเจริญเติบโต ของประชากร ผังเมือง การออกแบบเมืองที่มีสุขภาพ และออกแบบการรักษา สภาพแวดล้อมและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ในฐานะ ประชาคมที่เป็นพลเมืองของท้องถิ่นต้องมีส่วนร่วมในการ คิดและกำหนดวิถีชุมชนร่วมกัน (โกวิท พวงงาม หนังสือ พิมพ์โพสต์ทูเดย์ ฉบับวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2556) การทำให้ ชุมชนและคนในชุมชนพึ่งตนเองได้นั้น ชุมชนจะต้อง เปลี่ยนกระบวนการคิดที่เน้นการให้กระบวนการสำคัญกับ กระบวนการคิด การเรียนรู้ กระบวนการสร้างทุนชุมชน ทั้งที่เป็นทุน ธรรมชาติ ทุนความรู้ ทุนทางสังคมและ ทุนมนุษย์ ทุนในชุมชนเป็นสิ่งที่คนในชุมชนสามารถ

สร้างสรรค์ขึ้นมาได้และเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เป็นเจ้าของ ความรู้ และการฝึกหัดคิดร่วมกันอันจะทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง

ปัจจัยสำคัญที่จะส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็ง

ปัจจัยสำคัญที่จะส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนจัดการตนเองได้มี 3 ประการ คือ (รายงานคณะกรรมการปฏิรูปปฏิรูปสังคม ชุมชน เด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ ผู้พิการและผู้ด้อยโอกาส แผนปฏิรูปวาระปฏิรูปที่ 28 : ระบบเพื่อส่งเสริมชุมชนเข้มแข็ง เรื่อง การปฏิรูประบบเพื่อสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็ง รอบ 2) ประการที่หนึ่ง การเพิ่มสิทธิ อำนาจ และทรัพยากรที่ชุมชนควรพึงเป็นเจ้าของ (right/authority/power/resources) เป็นการปฏิรูปกฎหมายเพื่อเพิ่มสิทธิและอำนาจให้ชุมชนจัดการตนเองได้ทุกมิติอย่างมีนัยยะสำคัญ ทั้งด้านการบริหารจัดการชุมชน การจัดการทรัพยากร การกำหนดทิศทางการพัฒนาโดยชุมชน การพัฒนาคุณภาพชีวิตและอื่น ๆ รวมไปถึงการทำให้ชุมชนมีทรัพยากรเพียงพอในการบริหารจัดการ ประการที่สอง ความสามารถในการจัดการตนเอง (capacity/ability) เป็นการปฏิรูประบบต่างๆ ที่ส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชน

พัฒนาศักยภาพ จัดความสามารถในการบริหารจัดการชุมชนตนเองในเรื่องพื้นฐานได้อย่างเข้มแข็งในทุกด้าน ประการที่สาม การส่งเสริมสนับสนุน เสริมพลัง ขจัดอุปสรรคและปกป้องคุ้มครอง ให้ชุมชนจัดการตนเองได้ เป็นการปฏิรูประบบต่าง ๆ เพื่อปลดพันนาการชุมชนจากอำนาจ และการบริหารแบบรวมศูนย์ เสริมสร้างพลังอำนาจให้ชุมชน ลดข้ออุปสรรคที่ทำให้ชุมชนไม่สามารถจัดการตนเองได้ รวมทั้งปกป้องคุ้มครองภัยและอำนาจจากภายนอกที่จะเข้าไปทำลายความเข้มแข็งของชุมชน และประการที่สี่ ประเด็นสำคัญของการปฏิรูปเพื่อสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็ง

จากการทบทวนเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การรวบรวมข้อเสนอจากภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ได้นำมาวิเคราะห์และสามารถจัดกลุ่ม จัดลำดับความสำคัญได้ตามแผนภูมิที่ 1 (กรอบแนวคิดการปฏิรูประบบเพื่อส่งเสริมชุมชนเข้มแข็ง) โดยจำแนกประเด็นสำคัญออกเป็น 4 ประเด็นของการปฏิรูประบบเพื่อสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็ง คือ (1) การจัดการชุมชน (2) การจัดการทุนและทรัพยากรชุมชน (3) การส่งเสริมสวัสดิการชุมชน และ (4) การส่งเสริมสัมมาชีพชุมชน

กรอบความคิดรวบยอดปฏิรูประบบเพื่อสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็ง

ภาพ 1 ระบบเพื่อส่งเสริมชุมชนเข้มแข็ง เรื่อง การปฏิรูประบบเพื่อสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็ง

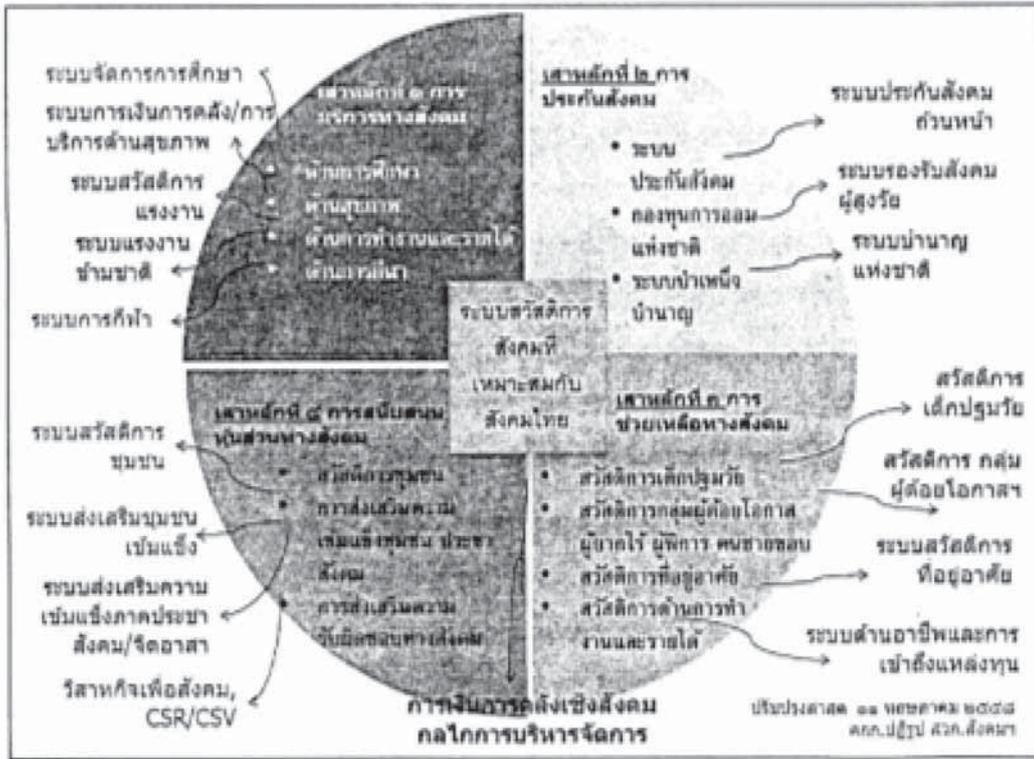
ที่มา. จาก รายงานคณะกรรมการปฏิรูปปฏิรูปสังคม ชุมชน เด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ ผู้พิการและผู้ด้อยโอกาส แผนปฏิรูปวาระปฏิรูปที่ 28.

จากการที่คณะสถาปนาปฏิรูปแห่งชาติ(สปช.) ได้มีการประชุมเมื่อวันที่ 26 มกราคม 2558 ได้เห็นชอบวิสัยทัศน์ประเทศไทย และวาระการปฏิรูป จำนวน 36 เรื่อง และวาระการพัฒนา จำนวน 7 เรื่อง และได้มอบหมายให้คณะกรรมการปฏิรูปสังคม ชุมชน เด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ ผู้พิการและผู้ด้อยโอกาส (คณะกรรมการปฏิรูปสังคมฯ) จัดให้มีการศึกษาวาระการปฏิรูปที่ 29 เรื่อง ระบบสวัสดิการสังคม ในการดำเนินงาน คณะกรรมการปฏิรูปสังคมฯ ได้มีการปรึกษาหารือกับคณะกรรมการปฏิรูปที่เกี่ยวข้อง ได้มีความเห็นร่วมกันให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการโดยมีองค์ประกอบจากคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องและผู้ทรงคุณวุฒิจากหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ เพื่อทำหน้าที่จัดทำแนวทางการพัฒนาข้อเสนอการปฏิรูประบบสวัสดิการสังคมที่เหมาะสมกับประเทศไทยและนำไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำและสร้างความเป็นธรรมในสังคม จึงได้นำเสนอต่อประธานสภาปฏิรูปแห่งชาติ และได้มีคำสั่งแต่งตั้ง “คณะกรรมการปฏิรูประบบสวัสดิการสังคมที่เหมาะสมกับประเทศไทย” ขึ้นมาทำหน้าที่จัดทำข้อเสนอเพื่อการปฏิรูปในประเด็นปฏิรูปนี้ (รายงาน คณะกรรมการปฏิรูปด้านสังคม ชุมชน เด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ ผู้พิการและผู้ด้อยโอกาส)

ในการจัดทำข้อเสนอการปฏิรูปได้กำหนดวัตถุประสงค์ไปที่การปฏิรูประบบและกลไกที่เกี่ยวข้องกับระบบสวัสดิการสังคมที่เหมาะสมกับสังคมไทยอันนำไปสู่การขจัดความเหลื่อมล้ำและสร้างความเป็นธรรมและการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนที่ (1) ครอบคลุมองค์ประกอบทั้ง 4 ด้านของระบบสวัสดิการสังคม อันได้แก่ การให้บริการสังคม การประกันสังคมทุกกลุ่มวัย การช่วยเหลือทางสังคม และการสนับสนุนหุ้นส่วนทาง

สังคม (2) เป็นระบบที่มีความครอบคลุม เพียงพอ ยั่งยืน มีคุณภาพ เข้าถึงได้ และมีส่วนร่วมจากภาคส่วนต่าง ๆ โดยเน้นครอบครัวและชุมชนเป็นฐาน (3) สร้างระบบส่งเสริมความเข้มแข็งภาคประชาสังคมและผู้มีจิตอาสาในการดำเนินการ และ (4) พัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลืออย่างต่อเนื่องให้กับผู้ด้อยโอกาส ผู้พิการ หรือทุพพลภาพ และคนชายขอบรวมทั้งอารยสถาปัตย์ และระบบที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม

สาระสำคัญต่อที่ประชุมสภาปฏิรูปแห่งชาติ เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2558 โดยบทสรุปของข้อเสนอเพื่อการปฏิรูประบบสวัสดิการสังคมที่เหมาะสมกับสังคมไทย ได้วางภายใต้แนวคิด 4 ประการ คือ (1) เป็นสวัสดิการที่ดูแลคนไทยตั้งแต่เกิดจนตาย (2) เป็นสวัสดิการที่ช่วยลดความเหลื่อมล้ำของสังคมไทยในระยะยาวและเป็นระบบสวัสดิการที่นำไปสู่ความเป็นสังคมสวัสดิการ (3) มีการมองเป็นภาพรวม โดยยึดองค์ประกอบของระบบสวัสดิการสังคม หรืออาจเรียกว่า “เสาหลักของระบบสวัสดิการสังคม” (pillars of welfare system) 4 องค์ประกอบ คือ (1) การให้บริการสังคม (social service) (2) ระบบประกันสังคม (social security หรือ safety net) (3) ระบบการช่วยเหลือทางสังคม (social assistance) และ (4) ระบบการส่งเสริมสนับสนุนหุ้นส่วนทางสังคม (social support) และ (4) ต้องคำนึงถึงความเป็นไปได้ทางการเงินและการบริหารจัดการด้วยว่า สังคมไทยต้องรับภาระได้และพร้อมใจกันในการจัดการโดยภาคส่วนต่าง ๆ ต้องเข้ามามีบทบาทไม่ว่าจะเป็นชุมชน ภาคธุรกิจ องค์กรไม่แสวงกำไร เป็นต้น โดยได้กำหนดกรอบประเด็นการปฏิรูปประเด็นต่าง ๆ ปรากฏตามแผนภาพดังต่อไปนี้

ภาพ 2 แสดงกรอบความคิดรวบยอดการปฏิรูประบบสวัสดิการสังคมที่เหมาะสมกับประเทศไทย

ซึ่งหากจำแนกตามองค์ประกอบของระบบสวัสดิการสังคม จะประกอบด้วย 4 เสาหลัก คือ

เสาหลักที่ 1 การบริการทางสังคม มีประเด็นที่สำคัญ ประกอบด้วย

ประเด็นที่ 1 ระบบสวัสดิการด้านการศึกษา

ประเด็นที่ 2 ระบบสวัสดิการด้านสุขภาพ

ประเด็นที่ 3 ระบบสวัสดิการด้านการทำงานและรายได้

ประเด็นที่ 4 ระบบสวัสดิการด้านกีฬา

เสาหลักที่ 2 การประกันสังคม มีประเด็นที่สำคัญประกอบด้วย

ประเด็นที่ 5 ระบบประกันสังคมถ้วนหน้า

ประเด็นที่ 6 กองทุนการออมแห่งชาติ

ประเด็นที่ 7 ระบบบำนาญแห่งชาติ

เสาหลักที่ 3 ด้านการช่วยเหลือทางสังคม มีประเด็นที่สำคัญ ประกอบด้วย

ประเด็นที่ 8 ระบบสวัสดิการสำหรับผู้ด้อยโอกาส

ประเด็นที่ 9 ระบบสวัสดิการสำหรับผู้ด้อยโอกาส ผู้ยากไร้ ผู้พิการ คนชายขอบ (จำแนกเป็น 3 กลุ่มคือ (1) สวัสดิการสำหรับผู้พิการ (2) สวัสดิการสำหรับผู้ด้อยโอกาส ผู้ยากไร้ ผู้อยู่ในสภาวะยากลำบาก และ (3) สวัสดิการสำหรับกลุ่มคนไร้รัฐ ไร้สัญชาติ)

ประเด็นที่ 10 ระบบสวัสดิการที่อยู่อาศัย

ประเด็นที่ 11 ระบบด้านอาชีพและการเข้าถึงแหล่งทุน

เสาหลักที่ 4 การสนับสนุนหุ้นส่วนทางสังคม มีประเด็นที่สำคัญ ประกอบด้วย

ประเด็นที่ 12 ระบบสวัสดิการชุมชน

ประเด็นที่ 13 ระบบการสร้างความเข้มแข็งภาคประชาสังคม

ประเด็นที่ 14 ระบบวิสาหกิจเพื่อสังคม นอกจากนั้น ยังมีข้อเสนอให้มีการปฏิรูประบบสวัสดิการสังคมในภาพรวม อีก 2 ประเด็นสำคัญ คือประกอบด้วย

ประเด็นที่ 15 การปฏิรูประบบการคลังของประเทศและ

ประเด็นที่ 16 การปฏิรูประบบ กลไกบริหาร
จัดการระบบสวัสดิการสังคมของประเทศ

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่าประเด็นการ
ปฏิรูปทั้ง 16 ประเด็น สามารถจำแนกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

(1) ประเด็นที่สภาปฏิรูปแห่งชาติให้ความเห็นชอบ
ไปแล้วจำนวน 2 ประเด็น ได้แก่ ประเด็นที่ 6 กองทุนการออม
แห่งชาติ ที่อยู่ระหว่างการแก้ไขกฎหมายของสภานิติบัญญัติ
แห่งชาติ และประเด็นที่ 14 การส่งเสริมความรับผิดชอบ
ทางสังคม ซึ่งคณะกรรมการศึกษาและจัดทำรายงานเรื่อง
วิสาหกิจเพื่อสังคมพร้อมร่างกฎหมายได้นำเสนอต่อสภา
ปฏิรูปแห่งชาติให้ความเห็นชอบไปแล้ว

(2) ประสานการทำงานกับคณะกรรมการชุดอื่น
และคณะกรรมการที่ประธานสภาปฏิรูปแห่งชาติตั้งขึ้น
จำนวน 8 ประเด็น ได้แก่

ประเด็นที่ 1 สวัสดิการด้านการศึกษา โดยคณะ
กรรมาธิการปฏิรูปการศึกษาและการพัฒนาทรัพยากร
มนุษย์ ได้จัดทำข้อเสนอต่อที่ประชุมสภาปฏิรูปแห่งชาติ
ไปแล้ว

ประเด็นที่ 2 ระบบสวัสดิการด้านสุขภาพ โดย
คณะกรรมาธิการปฏิรูปการสาธารณสุข ได้จัดทำข้อเสนอ
ต่อที่ประชุมสภาปฏิรูปแห่งชาติไปแล้ว

ประเด็นที่ 3 สวัสดิการด้านการงานและรายได้
โดยมีคณะกรรมาธิการปฏิรูปการแรงงาน เป็นกลไกหลัก

ประเด็นที่ 4 สวัสดิการด้านกีฬา โดยมีคณะ
กรรมาธิการปฏิรูปการกีฬา เป็นกลไกหลัก

ประเด็นที่ 7 ระบบบำนาญแห่งชาติจะประสาน
งานกับคณะกรรมาธิการปฏิรูปรองรับการเข้าสู่สังคม
ผู้สูงอายุของประเทศไทย

ประเด็นที่ 11 ระบบด้านอาชีพและการเข้าถึง
แหล่งทุน โดยมีคณะกรรมาธิการปฏิรูปการแรงงาน เป็น
กลไกหลัก

ประเด็นที่ 12 ระบบสวัสดิการชุมชน โดยมี
คณะกรรมาธิการปฏิรูปสังคม ชุมชน เด็ก เยาวชน สตรี
ผู้สูงอายุ ผู้พิการและผู้ด้อยโอกาส เป็นกลไกหลัก

ประเด็นที่ 15 การปฏิรูประบบการคลังของ

ประเทศ โดยคณะกรรมาธิการปฏิรูปเศรษฐกิจ การเงิน
และการคลัง ได้มีการนำเสนอรายงานต่อที่ประชุมสภา
ปฏิรูปแห่งชาติไปแล้ว

(3) ดำเนินการโดยคณะกรรมการปฏิรูประบบ
สวัสดิการสังคมฯ จำนวน 6 ประเด็น ได้แก่

ประเด็นที่ 5 การปฏิรูประบบการประกัน
สังคมถ้วนหน้า

ประเด็นที่ 8 สวัสดิการสังคมที่เหมาะสมกับ
เด็กปฐมวัย

ประเด็นที่ 9 สวัสดิการกลุ่มผู้ด้อยโอกาส
ผู้ยากไร้ ผู้พิการ คนชายขอบ ซึ่งจำแนกเป็น 3 กลุ่ม คือ
กลุ่มผู้พิการ กลุ่มผู้ด้อยโอกาส ผู้ยากไร้ ผู้อยู่ในสภาวะ
ยากลำบาก และกลุ่มคนไร้รัฐ ไร้สัญชาติ

ประเด็นที่ 10 สวัสดิการที่อยู่อาศัย ประเด็นที่
13 การส่งเสริมความเข้มแข็งภาคประชาสังคม และ

ประเด็นที่ 16 การปฏิรูประบบ กลไกบริหาร
จัดการระบบสวัสดิการสังคมของประเทศไทย

แนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็ง ของชุมชนให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ

การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลยั่งยืน จะต้อง
ให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างทุนของประเทศที่มีอยู่
ทั้งที่เป็นทุนทางสังคม ทุนทางเศรษฐกิจ และทุนทาง
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มากยิ่งขึ้นและ
เชื่อมโยงกันเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาทั้งนี้การเสริมสร้าง
ทุนทางสังคมจะเป็นพื้นฐานหลัก โดยต้องเริ่มจากการพัฒนา
คุณภาพคนให้เป็นคนที่มีความรู้คู่คุณธรรม มีจิตสำนึก
สาธารณะและรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงเพื่อนำไปสู่การ
พัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายใน
ชุมชนและระหว่างชุมชน และเป็นพลังของการพัฒนา
ประเทศ ชุมชนเกิดจากการรวมตัวของผู้คนทั้งในชนบท
และในเมืองมีกระบวนการเรียนรู้และการจัดการองค์ความรู้
ในรูปแบบที่หลากหลายตาม ภูมิสังคม ที่เหมาะสมสอดคล้อง
กับการดำเนินชีวิตบนฐานทรัพยากร ภูมิปัญญา และวิถี
วัฒนธรรมชุมชน ด้วยความรอบคอบและระมัดระวัง
มีคุณธรรม จริยธรรม มีความรักความเอื้ออาทร มีความ

สามัคคีเสถียร มุ่งมั่นที่จะพัฒนาตนเองและผู้อื่น จึงเป็น การอัญเชิญปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลัก ในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชน เพื่อมุ่งไปสู่ ความสุขที่เกิดจาก ความสมดุล ความพอประมาณอย่างมี เหตุผล และมีภูมิคุ้มกันที่ดี สามารถพึ่งตนเองได้ ชุมชน สามารถบริหารจัดการใช้ประโยชน์จากทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มี อยู่อย่างมีคุณภาพสอดคล้องเชื่อมโยงกับขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมชุมชน เพิ่มพูนความสัมพันธ์อัน ใกล้ชิดทางสังคมระหว่างผู้คนที่ภายในและภายนอกชุมชน ทั้งนี้ การรวมตัวกันอย่างเข้มแข็งของคนในชุมชนนอกจาก จะสามารถป้องกันและแก้ไขปัญหาที่ยากและสลับซับซ้อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาความยากจนที่มีความเป็นองค์รวม เกี่ยวพันทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองการปกครอง ซึ่งต้องอาศัยชุมชนที่เข้มแข็งเป็นเสาหลักในการร่วมมือ ร่วมใจดำเนินการให้หลุดพ้นจากความยากจนตลอดไปแล้ว ยังช่วยให้ชุมชนสามารถพัฒนาอนาคตของชุมชนได้อีกด้วย การเสริมสร้างให้สังคมไทยอยู่เย็นเป็นสุข ด้วยวิถีปฏิบัติตาม ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนที่เข้มแข็ง จึงเป็นกลไก สำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน โดยที่ยุทธศาสตร์ และแนวทางการพัฒนาจะช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้ชุมชน สามารถจัดกิจกรรมที่เป็นองค์รวม มีกระบวนการเรียนรู้ และการจัดการความรู้ร่วมกันของคนในชุมชนด้วยทุน ทางทรัพยากรและศักยภาพของชุมชน

แนวทางการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างศักยภาพชุมชนและ ท้องถิ่นในศตวรรษที่ 21

1. การบริหารจัดการกระบวนการชุมชนเข้มแข็ง ด้วยการส่งเสริมการรวมตัวเรียนรู้ร่วมคิดร่วมทดลอง ปฏิบัติจริง รวมทั้งการเสริมหนุนกลุ่มที่มีการรวมตัวอยู่แล้ว ให้เข้มแข็ง เน้นศักยภาพความพร้อมของชุมชน เชื่อมโยง กับการทำมาหาเลี้ยงชีพตั้งแต่ระดับปัจเจก ระดับครอบครัว จนถึงระดับชุมชน คำนี้ถึงความพอประมาณและความ พออยู่พอกินเป็นลำดับแรกก่อนที่จะเชื่อมต่อกับชุมชน และสังคมภายนอก มีกระบวนการจัดการองค์ความรู้อย่าง เป็นขั้นเป็นตอน มีเครือข่ายการเรียนรู้ ทั้งภายในและ ภายนอกชุมชน และเสริมหนุนชุมชนที่มีการรวมตัวเป็น กลุ่มต่างๆ อยู่แล้วให้มีขีดความสามารถในการพัฒนามากขึ้น

โดยการเปิดพื้นที่สาธารณะในการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ผ่านสื่อบุคคล สื่อการศึกษา สื่อท้องถิ่นและสื่อระดับชาติ รวมถึงการ ปรับปรุงกลไกทางกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับและมาตรการ การเงินการคลังเพื่อเอื้ออำนวยให้ภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามา ร่วมสนับสนุนการสร้างชุมชนเข้มแข็ง

2. การจัดการองค์ความรู้และระบบการเรียนรู้ของ ชุมชนให้เป็นระบบและปรับให้ทันสมัยอยู่เสมอ ทั้งข้อมูล คร่าวเรื่อง ข้อมูลศักยภาพชุมชนในประเด็นต่างๆ ที่สถานะ ของกลุ่มต่างๆ กิจกรรมของชุมชน ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทาง ทรัพยากรธรรมชาติ ทุนภูมิปัญญาท้องถิ่นและปราชญ์ หรือผู้นำตามธรรมชาติในชุมชน การสืบค้นประวัติศาสตร์ ท้องถิ่นและวัฒนธรรมชุมชน เป็นต้น โดยจัดทำเป็นแผนที่ ทุนของชุมชนที่คนในชุมชนสามารถเข้าถึงได้สะดวกและ นำไปใช้เป็นฐานในการจัดการทรัพยากรของชุมชนและ กำหนดทางเลือกการพัฒนาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต และ จัดให้มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนอย่างต่อเนื่อง สม่าเสมอ ร่วมคิดร่วมทำ ร่วมกำหนดแนวทางและกิจกรรม การพัฒนาของชุมชนที่ยึดหลักการพึ่งพาตนเองด้วยศักยภาพ ทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ในท้องถิ่น ส่งเสริมให้กลุ่มปราชญ์ กลุ่มแกนนำและผู้รู้ ถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านการเรียนรู้และ การจัดการความรู้ในชุมชน และสนับสนุนการจัดการ องค์ความรู้และการทำวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่ สอดคล้องกับความหลากหลายของทุนในชุมชน ควบคู่กับ การฟื้นฟูความรู้พื้นบ้าน โดยสนับสนุนบทบาทนักวิจัย ท้องถิ่นร่วมกับนักวิจัยของสถาบันการศึกษาในการวิจัยเชิง ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ที่ผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่น และเทคโนโลยีอย่างเหมาะสม

3. การสร้างภูมิคุ้มกันให้ชุมชนพร้อมเผชิญกับการ เปลี่ยนแปลงในอนาคต ด้วยการส่งเสริมความมั่นคงของ ครอบครัว การจัดบริการทางสังคมในชุมชน การปลูกฝัง ค่านิยมที่ดีงาม การสร้างระบบความสัมพันธ์แบบพึ่งพา อาศัยซึ่งกันและกันของชุมชนและระหว่างชุมชนอย่าง เท่าเทียมด้วยบริบททางศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน และการให้ความคุ้มครองสิทธิชุมชน รวมถึงการเฝ้าระวัง ช่วยเหลือเยียวยาเมื่อชุมชนเผชิญกับภัยพิบัติต่าง ๆ เสริมสร้างครอบครัวให้มีความมั่นคง มีสัมพันธ์ภาพที่ดี

มีความเข้มแข็งทางคุณธรรมจริยธรรมในครอบครัว การจัดกิจกรรมเชื่อมโยงบทบาทครอบครัว สถานศึกษา และสถาบันทางศาสนาอย่างสม่ำเสมอ เชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ในชุมชน และเสริมสร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ทั้งการสร้างหลักประกันชีวิต สวัสดิการสังคม ความมั่นคงด้านอาหาร ความมั่นคงด้านสุขภาพ และที่อยู่อาศัย การคุ้มครองผู้บริโภค และความมั่นคงในสิทธิมนุษยชน

4. การสร้างความมั่นคงของเศรษฐกิจชุมชน ด้วยการบูรณาการกระบวนการผลิตบนฐานศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนอย่างสมดุล เน้นการผลิตเพื่อการบริโภคอย่างพอเพียงภายในชุมชน สร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนในการลงทุนสร้างอาชีพและรายได้ที่มีการจัดสรรประโยชน์อย่างเป็นธรรมแก่ชุมชน รวมทั้งการส่งเสริมบทบาทสตรีในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน และนำไปสู่การแก้ปัญหาความยากจน โดย สนับสนุนให้ชุมชนมีการรวมกลุ่มรูปแบบต่าง ๆ โดยมีข้อตกลงและผลประโยชน์ที่ยอมรับร่วมกันอย่างเป็นธรรม ส่งเสริมการร่วมลงทุนระหว่างเครือข่ายองค์กรชุมชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือภาครัฐหรือรัฐวิสาหกิจบนหลักของความโปร่งใส ใช้ฐานทรัพยากรในพื้นที่

5. สนับสนุนการนำภูมิปัญญาไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างสรรค์คุณค่าของสินค้าและบริการที่มีโอกาสทางการตลาดสูง เช่น อาหารสุขภาพ หัตถกรรม บริการสุขภาพ บริการการท่องเที่ยว เป็นต้น โดยรักษาคุณค่าเอกลักษณ์ของท้องถิ่นอย่างเข้มแข็งเมื่อนำภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นไปต่อยอดขยายผลในเชิงพาณิชย์ พัฒนาระบบการบ่มเพาะวิสาหกิจชุมชน ควบคู่กับการสร้างผู้ประกอบการใหม่ด้วยการพัฒนาความรู้ด้านการจัดการการตลาด องค์ความรู้เกี่ยวกับการผลิตสินค้าที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น พัฒนามาตรฐานสินค้า การสร้างตราสินค้า การจัดการเรื่องทรัพย์สินทางปัญญาและการพัฒนาทักษะในการประกอบอาชีพของกลุ่มต่าง ๆ รวมทั้งคนพิการที่สอดคล้องกับความหลากหลายของอาชีพในชุมชน เพื่อลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ

6. การเสริมสร้างศักยภาพชุมชนในการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสันติและเกื้อกูลกัน ด้วยการส่งเสริมสิทธิชุมชนและกระบวนการ

มีส่วนร่วมของชุมชนในการสงวน อนุรักษ์ ฟื้นฟู พัฒนา ใช้ประโยชน์และเพิ่มประสิทธิภาพบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น โดยสร้างความตระหนักรู้ของชุมชนในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีต่อวิถีชีวิต รวมทั้งกระจายอำนาจการจัดการทรัพยากรของท้องถิ่นให้ชุมชนที่มีศักยภาพ เข้ามามีส่วนร่วมกับรัฐในการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ไปอย่างมีประสิทธิภาพ สนับสนุนกลไกชุมชนและเครือข่ายในการจัดการและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เชื่อมโยงกับการผลิตเพื่อการยังชีพของชุมชนอย่างเป็นธรรม ตลอดจนโอกาสให้ได้รับการชดเชยหากเกิดการทำลายทรัพยากรของชุมชนโดยกิจการอื่นนอกชุมชน

7. เสริมสร้างขีดความสามารถและองค์ความรู้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้เป็นภาคีหลักในการอนุรักษ์ฟื้นฟูและจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกับชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้อง เช่น การจัดการป่าและพื้นที่อนุรักษ์ การจัดการลุ่มน้ำ การจัดการและฟื้นฟูป่าชายเลน การจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในท้องถิ่น เป็นต้น โดยมีการใช้และแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกันอย่างยุติธรรม

8. ส่งเสริมบทบาทของภาคีกับการพัฒนาชุมชน ในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้อย่างมั่นคง ชุมชนมีการเรียนรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง เป็นชุมชนที่น่าอยู่ มีความสุข และมีการเชื่อมต่อระหว่างชุมชนเป็นเครือข่ายขยายผลเพื่อการพัฒนาทั่วทั้งประเทศ แต่ละภาคีการพัฒนาทั้งภาครัฐ ให้เกิดการเชื่อมโยงแผนทุกระดับ ตั้งแต่แผนพัฒนาระดับชาติ แผนบริหารราชการแผ่นดิน แผนปฏิบัติราชการ ยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัด แผนท้องถิ่น และแผนชุมชน ปรับปรุงกฎระเบียบ กฎหมาย ตลอดจนปรับวิถีคิดของเจ้าหน้าที่ภาครัฐให้มีมุมมองในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม เป็นผู้หนุนเสริมศักยภาพ ชุมชน อำนาจความสะอาดให้ประชาชนสามารถดำเนินการได้ด้วยตัวเอง ตลอดทั้งทำความเข้าใจกับแนวทางปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเพิ่มบทบาทในการดำเนินการและสนับสนุนให้ชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น

9. ส่งเสริมภาคส่วนท้องถิ่น ในการนำแผนชุมชน มาประกอบการจัดสรรงบประมาณการพัฒนาท้องถิ่น และผลักดันการดำเนินงานภายใต้แผนชุมชนให้บังเกิดผล เป็นรูปธรรม โดยการระดมทรัพยากรภายในพื้นที่รับผิดชอบ ทั้งจากภาครัฐ เอกชน พัฒนาเอกชน และชุมชน เพื่อสร้าง การมีส่วนร่วมและความเป็นเจ้าของที่นำไปสู่การพัฒนา ชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน พัฒนาระบบการติดตาม ประเมินผลของชุมชน และจัดทำตัวชี้วัดความเข้มแข็ง ของชุมชนในมิติต่าง ๆ

10. ส่งเสริมภาคเอกชนและประชาคม ในการ สนับสนุนการวิจัยและพัฒนา เพื่อสร้างองค์ความรู้ และยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำวิจัยร่วมกับชุมชน เป็นหุ้นส่วนของชุมชนในการต่อยอดภูมิปัญญา ประสาน และสร้างความสมดุลระหว่างภาคเศรษฐกิจและชุมชน และ ชุมชน (ประชาชน/ประชาคม)ให้เกิดการรวมกลุ่ม ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมพัฒนาฐานข้อมูลชุมชน กำหนดแนวทางและ กิจกรรมการพัฒนาของชุมชนที่ยึดหลักการพึ่งพาตนเอง ด้วยการคำนึงถึงศักยภาพทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น โดยนำข้อมูลชุมชน มาวิเคราะห์หาปัญหาและสาเหตุ ค้นหาทางออก นำไป ทดลองปฏิบัติจริงบนฐานองค์ความรู้และศักยภาพของ ชุมชน ศึกษาคุณงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากเครือข่าย และ จัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม

11. ส่งเสริมสถาบันทางสังคมอื่น ๆ องค์กรพัฒนา เอกชนให้มีบทบาทในการจัดการองค์ความรู้ ถ่ายทอด องค์ความรู้ให้แก่ชุมชน เป็นพี่เลี้ยงที่ช่วยสร้างความเข้มแข็ง ของชุมชนในการเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และบริหาร จัดการ สถาบันการศึกษา/นักวิชาการ ในการทำวิจัยร่วมกับ ชุมชนโดยชุมชนเป็นนักวิจัยหลักถอดรหัสความรู้ที่อยู่ในตัว ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นความรู้ที่เปิดเผย รวมทั้งเป็นแหล่ง ข้อมูลและที่ปรึกษาของชุมชน และสร้างศักยภาพชุมชน ให้สามารถจัดการความรู้ในชุมชนของตนเอง และสร้าง กระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชน รวมทั้งต่อยอดภูมิปัญญา ท้องถิ่นด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชุมชนสามารถนำไป สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจเกิดรายได้แก่ชุมชน

12. ส่งเสริมสถาบันศาสนา ในการปลูกฝังทัศนคติ และแนวธรรมะปฏิบัติที่ถูกต้องในการดำรงชีวิตเพื่อสร้าง ภูมิคุ้มกัน และให้บุคลากรทางศาสนาเป็นตัวอย่างที่ดีในการ ดำรงชีวิตอย่างพอเพียง เป็นศูนย์รวมใจเชื่อมโยงสายใย ของคนให้มาร่วมในการพัฒนาครอบครัว ชุมชน

13. ส่งเสริมองค์กรสื่อ เพื่อเป็นแกนกลางในการ ไหลเวียนข้อมูลสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ในการปรับตัว ของชุมชน กระจายข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องให้แก่ชุมชน ผลกระทบการค้าเสรีการคุ้มครองผู้บริโภคทั้งสินค้าและ บริการ ตลอดจนการสร้างความเข้าใจและความตระหนักถึง สิทธิอันพึงมีพึงได้ของประชาชน ชุมชน ตลอดจนสอดแทรก สารสร้างสรรค์สังคมในสื่อทุกรูปแบบ เพื่อเสริมสร้าง ภูมิคุ้มกันให้แก่เด็กและครอบครัว และเปิดโอกาสให้เด็ก มีบทบาทร่วมผลิตสื่อสร้างสรรค์ เช่น สื่อสะท้อนการดูแล รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การเฝ้าระวัง ทางสังคมและการเผยแพร่ความรู้

กล่าวโดยสรุปได้ว่าแนวทางการพัฒนาเพื่อเสริมสร้าง ศักยภาพชุมชนและท้องถิ่นในศตวรรษที่ 21

ควรมีการส่งเสริมการมีส่วนร่วม และเสริมสร้าง ศักยภาพชุมชนในการพัฒนา การมีส่วนร่วมของประชาชน ในภูมิภาคและชนบทในกระบวนการพัฒนาและเปิดโอกาส ให้ประชาชนได้พัฒนาศักยภาพในการบริหารจัดการปัญหา ได้ด้วยตนเอง เพื่อประโยชน์ของตนเอง ครอบครัว และ ชุมชน ตลอดจนสามารถสนองต่อการกระจายการ พัฒนาได้อย่างเต็มที่และทั่วถึง ดังนั้นการพัฒนาในอนาคต จะเน้นที่การสร้าง ความเข้มแข็งของชุมชนในภูมิภาคและ ชนบท ให้สามารถพึ่งตนเองได้ โดยมีเศรษฐกิจชุมชนที่ มั่นคงเป็นตัวนำ และเป็นฐานในการยกระดับรายได้และ คุณภาพชีวิตในอนาคต ทั้งนี้ภาครัฐกิจเอกชน องค์กร พัฒนาเอกชนและองค์กรประชาชนจำเป็นต้องเข้ามา เสริมบทบาทของภาครัฐซึ่งเป็นผู้สนับสนุนการพัฒนาเดิม ซึ่งเป็นการผนึกกำลังในการพัฒนาและนำไปสู่ความเข้มแข็ง ของชุมชนและท้องถิ่นอย่าง มั่นคง มั่งคั่ง และ ยั่งยืน

References

- Batten, T., R. (1959). *Community and their development*. London: Oxford University Press.
- Chiengkul, W. (1984). *Thai socio-economic development: Review*. Bangkok: Chubkare. (in Thai)
- Dunham, A. (1958). *The outlook for community development in the social welfare forum*. Michigan: University of Michigan.
- National Reform Steering Assembly. (2015). *Social welfare system appropriate of Thailand*. Paper presented at the 29th report of national reform steering assembly. Bangkok, Thailand. (in Thai)
- Puang-ngam, K. (2010, October). Local society. *Siamrath*, 2. (in Thai)
- Puang-ngam, K. (2010, November). Local society. *Siamrath*, 8. (in Thai)
- Puang-ngam, K. (2013, February 26). *PostToday*, 26. (in Thai)
- Saihu, P. (1991). *Social development*. Bangkok: n.p. (in Thai)
- Sanyawiwat, S. (1983). *Community development*. (3rd ed.). Bangkok: Thai Watana Panich. (in Thai)
- Sompong, P. (1986). *Sociology of development*. Bangkok: Kingchan. (in Thai)
- Suwanshata, T. (1974). *Sociology and social sciences*. Bangkok: National Institute of Development Administration. (in Thai)
- Raksasat, A., & Kannasut, K. (1972). *Theories and concepts in develop countries*. Bangkok: Cooperative buying and selling of Thailand. (in Thai)
- Vuthimedhi, Y. (1983). *Principles of community development rural development*. Bangkok: Thai Assistance Thai. (in Thai)
- Yingworrapan, S. (1966). *Rural development in Thailand*. Bangkok: Saha Pracha Panich. (in Thai)

